

<http://dx.doi.org/10.18778/1644-857X.14.02.15>

Przemysław Piotr Damski, „Najbliższe narody”. *Stosunki brytyjsko-amerykańskie w dobie prezydentury Theodore’a Roosevelta (1901–1909)*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2014, ss. 319.

Monografia napisana przez dra Przemysława Piotra Damskiego, absolwenta Studium Doktoranckiego Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego, dotyczy stosunków Wielkiej Brytanii ze Stanami Zjednoczonymi w pierwszym dziesięcioleciu XX w. – tematyki nader rzadko poruszanej nie tylko w polskiej, lecz także międzynarodowej historiografii. Autor z powodzeniem wywiązał się z zadania badawczego, kompetentnie prezentując, analizując i charakteryzując wachlarz zagadnień obrazujących wspólne cele i rozbieżności w relacjach między Londynem a Waszyngtonem w okresie dwukrotnej kadencji prezydenckiej Theodore’a Roosevelta.

W pierwszej dekadzie XX w. dokonywała się istotna zmiana w dotychczasowych stosunkach brytyjsko-amerykańskich. Wielka Brytania zaniechała polityki *splendid isolation*, a Stany Zjednoczone coraz mocniej akcentowały swoją rolę i znaczenie na arenie międzynarodowej. Dyplomacja brytyjska zdecydowała się na sojusz z Japonią (1902) oraz uregulowała sporne kwestie kolonialne z Francją (1904) i Rosją (1907), co stworzyło podstawy antyniemieckiego bloku Trójporozumienia. Jednocześnie z uwagą obserwowano i doceniano rosnącą aktywność i sukcesy polityki Waszyngtonu w Ameryce Łacińskiej, zaangażowanie w sprawy Dalekiego Wschodu oraz czynne zainteresowanie pierwszym kryzysem marokańskim (1905–1906). Aktywność prezydenta Theodore’a Roosevelta (1901–1909) w sprawach międzynarodowych niejednokrotnie powodowała krzyżowanie się stanowisk Londynu i Waszyngtonu, m.in. konieczność skorygowania zakresu wpływów imperialnych. Nie wpływało to jednak zasadniczo na stan wzajemnych relacji w omawianym okresie i w następnych latach.

Analizując relacje brytyjsko-amerykańskie w okresie prezydentury Theodore’a Roosevelta, za punkt odniesienia Autor przyjął politykę Londynu. Rozprawa przedstawia i charakteryzuje cele polityki Wielkiej Brytanii wobec Stanów Zjednoczonych, metody ich realizacji i osiągnięte efekty. Przyjęcie takiego celu badawczego i sposobu narracji jest zasadne, gdyż do tej pory zagadnienie stosunków między tymi mocarstwami najczęściej prezentowano w historiografii z perspektywy Stanów Zjednoczonych.

Podane w tytule książki określenie „najbliższe narody” wskazuje na występujący wśród niektórych polityków brytyjskich pogląd o szczególnym charakterze relacji między Brytyjczykami i Amerykanami jako narodami anglojęzycznymi. Autor zaznaczył we *Wstępie*, że w najnowszej historiografii „szczególny związek” obu narodów jest postrzegany raczej jako mit. Słusznie jednak zauważył, że niezależnie od czynników przemawiających za realnością takiej koncepcji lub przeciw niej, musiały zaistnieć podstawy do jej sformułowania. W latach trzydziestych XX w. Austen Chamberlain, konserwatysta, szef Foreign Office (1924–1929), uważał, że współpraca Wielkiej Brytanii ze Stanami Zjednoczonymi na arenie międzynarodowej ma charakter naturalny, wynikający z bliskości obu narodów. Jeszcze wyraźniej zaznaczył to Winston Churchill, przemawiając w Westminster College w Fulton (Missouri) 5 marca 1946 r. Jego wystąpienie, w którym użył metafory o żelaznej kurtynie dzielącej świat na dwa wrogie obozy, podkreślało znaczenie współpracy brytyjsko-amerykańskiej dla utrzymania powszechnego pokoju. Churchill powiedział wtedy, że „związek braterstwa narodów anglojęzycznych” stanowi o „szczególnym związku” Wielkiej Brytanii ze Stanami Zjednoczonymi.

Przemysław Piotr Damski oparł rozprawę na bardzo bogatym i różnorodnym materiale źródłowym, głównie brytyjskim i amerykańskim. Szczególnie ważną okazała się kwerenda w The National Archives w Kew (dawniej Public Record Office), głównym państwowym archiwum Wielkiej Brytanii, oraz w Oddziale Rękopisów The British Library w Londynie. Szczegółowe zapoznanie się z dokumentami i korespondencją premierów (Arthur Balfour, Henry Campbell-Bennerman) i szefów Foreign Office (Henry Petty-Fitzmaurice, markiz Lansdowne, Edward Grey) pozwoliło Autorowi prześledzić proces podejmowania decyzji w dyplomacji brytyjskiej i innych strukturach władzy w Londynie. Istotną była też kwerenda w Roosevelt Study Center w Middelburgu w Holandii, gdzie dr P.P. Damski skorzystał z mikrofilmów prywatnych papierów prezydentów Theodore’a Roosevelta i Williama Tafta. Wartościowym uzupełnieniem badań w zasobach archiwalnych było sięgnięcie do wydawnictw dokumentów dyplomatycznych brytyjskich (*British Documents on the Origins of the War, British Documents on Foreign Affairs*) i amerykańskich (*Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*) oraz – w mniejszym zakresie – niemieckich, francuskich i japońskich. Kolejną grupę wykorzystanych przez Autora źródeł stanowiła opublikowana korespondencja, pamiętniki i dzien-

niki polityków i dyplomatów brytyjskich i amerykańskich, a także niemieckich, rosyjskich, francuskich i japońskich. Bazę źródłową rozprawy dopełniają stenogramy posiedzeń parlamentu brytyjskiego i amerykańskiego oraz prasa, zwłaszcza „The New York Times” i „The Times”.

Autor wykazał się dogłębną znajomością literatury na temat brytyjskiej i amerykańskiej polityki zagranicznej oraz wzajemnych relacji między Londynem a Waszyngtonem w pierwszej dekadzie XX w. We *Wstępie* monografii dokonał kompetentnej charakterystyki prac, które ukazały się na ten temat w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i w innych krajach. Omówił również biografie polityków i dyplomatów obu mocarstw, zwracając uwagę na ogromną liczbę opracowań przedstawiających życie i działalność Theodore’a Roosevelta. Podany w *Bibliografii* wykaz monografii oraz artykułów z czasopism naukowych wykorzystanych przez P.P. Damskiego jest imponujący. Może służyć jako przewodnik bibliograficzny na temat polityki zagranicznej Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych oraz stosunków międzynarodowych od przełomu XIX i XX w. do wybuchu I wojny światowej.

Konstrukcję rozprawy należy uznać za rozwiązanie optymalne. Monografia składa się z siedmiu rozdziałów napisanych w układzie problemowo-chronologicznym. Wyjątek od tej reguły stanowią rozdziały VI (kryterium problemowe) i VII (układ chronologiczno-problemowy). Rozdział I: *Londyn i Waszyngton u progu prezydentury Theodore’a Roosevelta (1895–1901)*, podzielony na pięć zasadniczych podrozdziałów, wprowadza czytelnika w zasadniczą problematykę. Charakteryzuje całokształt relacji brytyjsko-amerykańskich na przełomie XIX i XX w.: kwestie polityczne, stosunki dyplomatyczne, gospodarcze i handlowe oraz ich podłoże społeczne i ideologiczne. Ostatni podrozdział przedstawia reakcję brytyjskich kół dyplomatycznych i politycznych na objęcie urzędu prezydenta Stanów Zjednoczonych przez wiceprezydenta Th. Roosevelta po zabójstwie Williama McKinleya w Buffalo 6 września 1901 r.

Rozdział II: *Londyn i Waszyngton w poszukiwaniu porozumienia w Ameryce Łacińskiej (1902–1904)* przedstawia politykę obu mocarstw w kryzysie wenezuelskim (grudzień 1902 r. – luty 1903 r.) oraz w sprawie rewolucji panamskiej (1903–1904). Analizując działania dyplomacji brytyjskiej i amerykańskiej, Autor doszedł do wniosku, że zaangażowanie Londynu w sprawy Ameryki Łacińskiej systematycznie słabło. Po zakończeniu kryzysu wenezuelskiego,

w którym dyplomacja brytyjska wykazała się jeszcze aktywnością, pogodzone się z umacnianiem wpływów amerykańskich w Panamie i Dominikanie, realizowanych w myśl polityki „rozszerzenia” doktryny Monroe’a, sprecyzowanej ostatecznie w orędziu prezydenta Th. Roosevelta 6 grudnia 1904 r.

Kolejny rozdział – *„Trójkąt północnoatlantycki” a problem granicy amerykańsko-kanadyjskiej przy terytorium Alaski (1899–1903)* – dotyczy zagadnienia delimitacji granicy Stanów Zjednoczonych z Kanadą, dominium brytyjskim, w obrębie Alaski. Autor wykazał, że w sprawie tej Londyn poczynił ustępstwa wobec Waszyngtonu w obliczu zdecydowanego stanowiska Th. Roosevelta. Rząd brytyjski uznał bowiem, że priorytetem było utrzymanie dobrych relacji z USA. Wycofanie się Wielkiej Brytanii z Zachodniej Hemisfery na początku XX stulecia i uznanie przez nią dominacji amerykańskiej w tym rejonie stało się podstawą pokojowych relacji obu mocarstw w następnych latach.

Rozdział IV: *Rywalizacja i próby nawiązania współpracy na Dalekim Wschodzie (1901–1905)* obejmuje wachlarz zagadnień związanych z rywalizacją mocarstw europejskich i Stanów Zjednoczonych na Dalekim Wschodzie. Przedstawia znaczenie sojuszu brytyjsko-japońskiego z 1902 r. dla relacji amerykańsko-brytyjskich, charakteryzuje prowadzoną przez Departament Stanu politykę otwartych drzwi w Chinach, analizuje działania dyplomacji brytyjskiej i amerykańskiej wobec wojny rosyjsko-japońskiej w latach 1904–1905. Autor doszedł do wniosku, że politykę Londynu i Waszyngtonu na Dalekim Wschodzie cechowała przede wszystkim troska o własne interesy. Oba mocarstwa obawiały się wzrostu wpływów rosyjskich w tym rejonie, ale nie podejmowały wspólnych działań wobec realnych i potencjalnych zagrożeń. Autor zaznaczył, że Th. Roosevelt, który został wybrany prezydentem na drugą kadencję w listopadzie 1904 r., skłaniał się do współdziałania z Wielką Brytanią, ale bez wyraźnych efektów. Jego zaangażowanie w zakończenie wojny rosyjsko-japońskiej, bez brytyjskiego udziału, było wyrazem amerykańskiej koncepcji równowagi sił na Dalekim Wschodzie.

W kolejnym rozdziale – *Londyn i Waszyngton w obliczu kryzysu marokańskiego (1904–1906)* – Autor wykazał, że powstanie francusko-brytyjskiego *entente cordiale* w 1904 r. nie wpłynęło zasadniczo na relacje USA z Wielką Brytanią z punktu widzenia spraw europejskich. Dyplomacja amerykańska zaangażowała się jednak w rozwiązanie pierwszego kryzysu marokańskiego w latach 1905–

1906, opowiadając się, choć w ostrożnej formie, po stronie Francji przeciwko Niemcom i ich sojusznikom. Pośrednio oznaczało to również poparcie dla antyniemieckiego charakteru „serdecznego porozumienia”, choć rząd brytyjski nie zabiegał o pozyskanie dyplomatycznego poparcia Waszyngtonu. P.P. Damski, podobnie jak część historyków amerykańskich, wyraził pogląd, że w sporze francusko-niemieckim w kwestii Maroka Rooseveltowi chodziło przede wszystkim o zapobieżenie wybuchowi konfliktu zbrojnego.

Rozdział VI: *Konflikt interesów w dobie II Konferencji Pokojowej w Hadze (15 VI – 18 X 1907 r.)* charakteryzuje różnice zdań między delegatami USA i Wielkiej Brytanii w toku międzynarodowych (46 państw) debat haskich. Dla Brytyjczyków najważniejsze były kwestie blokady morskiej i definicji okrętów wojennych. Amerykanie natomiast opowiadali się za wprowadzeniem „przymusowego” arbitrażu, zmodyfikowania doktryny Drago zezwalającej na użycie siły wobec państwa będącego dłużnikiem oraz kwestii immunitetu morskiego. Z niechęcią odnieśli się do brytyjskiej propozycji „ograniczenia wydatków na zbrojenia”. Autor wykazał, że odmienne stanowiska delegatów obu mocarstw w wielu dyskutowanych w Hadze sprawach nie wpłynęły jednak znacząco na wzajemne relacje. Kwestie te nie dotyczyły bowiem istotnych celów politycznych, ale zagadnień prawnych bądź propagandowych.

Zamykający zasadniczą narrację rozdział VII, zatytułowany *Ostatnie lata (1906–1909)*, prezentuje mniej ważne kwestie w relacjach rządu brytyjskiego z Waszyngtonem: określenie zakresu łowisk w Nowej Finlandii i stanowisko wobec zaostrzenia relacji między USA a Japonią, jakie powstały na tle protestów społeczności amerykańskiej w Kalifornii przeciwko napływowi japońskich imigrantów. Dla Londynu nadal priorytetem pozostawały dobre stosunki z Waszyngtonem. Dlatego zgodzono się na arbitraż w sprawie łowisk nowofundlandzkich mający pogodzić amerykańskie i kanadyjskie interesy. W amerykańsko-japońskim sporze imigracyjnym Londyn zachowywał dystans, nie chcąc występować przeciwko sojuszniczej Japonii.

W *Zakończeniu* zebrane zostały zasadnicze wnioski rozprawy. Autor podkreślił, że podstawą brytyjsko-amerykańskiego zbliżenia było uznanie przez Londyn amerykańskiej dominacji w Zachodniej Hemisferze. W zmieniającej się na niekorzyść Imperium Brytyjskiego sytuacji międzynarodowej zbliżenie z USA – nawet za cenę ustępstw własnych i dominialnych interesów – miało kluczowe znaczenie. Z tego też względu Wielka Brytania systematycznie za-

biegała o współpracę Stanów Zjednoczonych. Zakres ustępstw brytyjskich nie wykraczał jednak poza granicę mocarstwowej pozycji Zjednoczonego Królestwa w stosunkach międzynarodowych. Politykę brytyjską cechowało stałe dążenie do utrzymania jak najlepszych relacji z Białym Domem. Istotną rolę w zacieśnianiu więzi obu mocarstw odgrywali przedstawiciele dyplomatyczni Zjednoczonego Królestwa w Waszyngtonie, zwłaszcza jeśli zyskali osobistą sympatię prezydenta Roosevelta.

Monografia świadczy, że Autor doskonale zna realia polityki zagranicznej Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i stosunków międzynarodowych w omawianym okresie. Rozprawa została bardzo dobrze napisana z punktu widzenia warsztatu historycznego, konstrukcji i stylu narracji. P.P. Damski przytaczał występujące w historiografii opinie i oceny, korygując je lub polemizując z nimi, korzystając z własnych badań źródłowych. Tok wykładu autorskiego jest rzeczowy, utrzymany w spokojnym tonie, a oceny są wyważone. Tekst wzbogacają bardzo dobrze dobrane cytaty. Wiele przypisów zawiera informacje szczegółowe, uzupełniające merytorycznie tekst zasadniczy, co świadczy o wnikliwości i rzetelności badawczej Autora. Pożytecznym uzupełnieniem są również aneksy zawierające noty biograficzne i fotografie 26 brytyjskich i amerykańskich polityków i dyplomatów oraz cztery mapy.

Reasumując, monografię dra Przemysława Piotra Damskiego – Autora młodego pokolenia – należy uznać za udany ze wszech miar debiut książkowy. Rozprawa wypełnia lukę na polskim rynku wydawniczym. Wprowadza do obiegu naukowego wiele cennych informacji oraz nowych interpretacji na temat relacji brytyjsko-amerykańskich i stosunków międzynarodowych w pierwszej dekadzie XX w.

ANDRZEJ M. BRZEZIŃSKI
UNIwersytet Łódzki*

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Powszechnej Najnowszej.